

ПОВТОР ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ І. ДРАЧА)

За останні десятиліття помітно посилюється науковий інтерес до стилістичних прийомів, що використовуються як спосіб логічного й семантичного виділення окремих елементів тексту, його впорядкування. Однією з важливих стилістичних фігур, що є художнім засобом індивідуально-авторського естетичного та емоційного освоєння дійсності, вважають повтор. Цей стилістичний прийом є семантично значущим елементом, який формує змістову структуру тексту, на що звертали і звертають увагу вітчизняні (О. Бекетова, П. Вдовиченко, Я. Федорів, І. Синиця, Т. Беценко) лінгвісти. Вони характеризують повтор у різних аспектах. Наприклад, лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту досліджує І. Синиця [8]; фігури повтору в текстах публічної мови характеризує О. Бекетова [2]; Я. Федорів аналізує звуковий повтор як засіб впливу на слухача [10]; Т. Беценко розглядає повтор як засіб творення тавтології [3] та інші.

Актуальність теми визначається тим, що повтор загалом і в творчості І. Драча зокрема не є достатньо дослідженим. Мета статті полягає в дослідженні семантико-функціональних особливостей повтору, його текстотвірного потенціалу та ролі як значущого структурного елемента в поетичній мові художніх текстів збірки І. Драча “Берло”. Під час дослідження як основний було використано контекстно-семантичний метод.

Аналіз поетичних текстів показав, що повторюваними в досліджуваних текстах поезії є слова різної частиномовної належності, які виявляють стилістичну гнучкість і варіативність. Частота повтору слів різних частин мови залежить від їхньої категорійної семантики та ролі в структурно-семантичній організації висловлення [8, с. 58].

У поезії І. Драча найбільшою частотністю характеризуються дієслівний та іменниковий повтори, наприклад: *Зойкнула хвіртка, мов біла химера, / Зойкнула нати, ковтнувши ридання, / Душа моя зойкнула на прощання...*[5, с. 586] *І раптом побачив сонце, / Красиве засмагле сонце...*[5, с. 28]. У досліджуваних текстах виявлено також чимало прикладів займенникового та прикметникового повторів, менш поширеними є повтори числівників, прислівників, сполучників, часток та вигуків. Наприклад: *Чотириста вісімдесят високобрових гурійців / Ось тут чотириста біля Вічного вогню гріються, / Взявши в дружини чотириста сивих досад...*[11, с. 281]; *Просто — хочеться сонних пальців твоїх... / Просто — хочеться дум твоїх, яким невідкладні пальці,...* / *Просто — хочеться заплести твою сонну ніжність...*[11, с. 106]; *І снилось - сини хапають / І в матері рвуть волосся, / І з нею летять у небі, / І дітьми малими голосять...* [11, с. 641]; *Де ж твої смішки любовні, / Де ж твої стрічки коштовні?...* [11, с. 97]; *Ой, не сміши мене! Ой, не треба! — І власним сміхом була ображена* [11, с. 107]

Іменникліви повтори реалізуються в різних граматичних категоріях роду, числа та відмінка. Так із кличним відмінком пов'язано багато експресивних відтінків, що виражають певне ставлення до особи. Зокрема, розрізняють кличний відмінок оцінно-нейтрального значення, який виконує функцію нейтрального називання особи, до якої звернена мова [1, с. 121]: *Дайте покататися, дядьку! / А ні, то візьміть хоч на раму. / Дядьку, хіба вам шкода?!* [11, с. 28], та кличний відмінок із стилістичним забарвленням лагідності, ласкавості [1, с. 121]: — *Мамцю, я ж далеко не піду. / — Мамцю, а коли я піду далеко, то все 'дно повернись до тебе...*[5, с. 72].

Різні відтінки стилістичного навантаження реалізує категорія числа. Найчастіше автор використовує: а) повтори виражені формами називного відмінка множини на означення великої кількості, масовості: *Ці слова — про фіалки щастя / Ці слова — про нове життя...* [5, с. 36] та б) повтори у формі родового відмінка множини на означення великої кількості: *Двадцять вісім юних мужчин ідуть до моря / Двадцять вісім мужчин — найдружніших на світі* [5, с. 205].

На думку П. Дудика, “стилістична потужність дієслів міститься і в їх семантиці, і в розгорнутій системі морфологічних форм — способових, часових... Чим більше автор використовує дієслів, тим значнішою є динаміка художнього тексту, його енергія, стилістична

виразність” [6, с. 202]: *Вичатовую* власним розп'яттям, / *Вичатовую* болем глухим, / Як навипиньках прохопитесь натяк, / Та й потане навипиньках, як дим [5, с. 109].

Матеріал поезії показує, що кольорова гама, значеннево закладена у прикметникових формах, витворює свої неповторні мотиви, актуалізує нове споглядання смислів: *Вишневий цвіт* / *З вишнених віт* / *Вишневий вітер* / *Звіває з віт* [5, с. 60]; *Зелена брамо, ти з трави й води*. / *Земля зелена — ось зелена брама!* / *І кожен з нас йде звідти і туди*, / *Людина й лист — одна зелена драма...*[5, с. 216]. Лексема *зелений* має “широке тлумачення позитивної оцінки: легкий, ніжний, добрий, лагідний” [7, с. 346], реальне предметно-візуальне значення кольору; називаючи усталену фарбу природи, прикметники набувають у тексті символічного значення оновлення життя, молодості свіжості, сили, уособлюючи надію і радість.

Стилістично виразними є також випадки використання займенникового повтору, зокрема займенників *ми* (авторське, “я” вжите як засіб зближення поета з читачем), *ви* (вказує на багатьох осіб, до яких звернена мова). Займенники зазвичай протиставляються іншим частинам мови як слова, що не мають власного лексичного значення, однак у поетичній мові особові займенники включаються у нові референційні ряди, нові ситуації спілкування, виступають важливим чинником образо- і текстотворення. Експресивно-образне використання займенників у віршових текстах властиве не тільки сучасній поезії — це літературна традиція [8, с. 58]. Наприклад: *Ми чорні гори перегорнєм* / *Ми вдарим серцем в мур зажур*, / *Ми розквітаємося з горем* / *На рівні вічних партитур!* [5, с. 66].

У поетичних текстах І. Драча повтор виступає засобом творення стилістичних фігур. Найяскравіше себе проявляють асонанси, алітерації, тавтології, також наявні полісиндетон, анафора, градація висхідна та спадна, епіфора, анепіфора, епанафора, рефрен.

Звертаючи увагу на звукову організацію тексту, читач по-новому його оцінює і структурує. До звукового повтору належать асонанси та алітерації. Як зазначає П. Волинський, “асонанси та алітерації мають художню експресію, коли це не випадковий повтор, а вжитий з певною художньою метою” [4, с. 169]: *Згоряє слово, як сльоза*, / *Холодне слово*'тне *сло*. / *Та до сльози сльозу* низав — / *Стоколос* нації, *стоколос*. / *Стоколосіння* білих *вуст* / *До крові* збитих, *до скорботи*...[5, с. 66]. Асонанси (о-о-о) посилюють звучання слів, надають експресивного забарвлення, торкають емоції рецепієнта.

Наприклад, звуками [с], [т] створюється така поетична фігура як **алітерація** у збірці “Берло” І. Драча. Проілюструємо сказане поетичними фрагментами : *Сива стежка в сто доріг...* / *Сто скажених сивих бід...* / *Сто стежин у світ летить...* (у вірші “ Балада роду ” І. Драча 22 рази повторюється звук [с]) [5, с. 180]; *Там, де мене чекають/ Тяжкі простеляють рядна/ Тяжкі простягають руки/ І шкарубкі заповіти...* (у вірші “Дерева мене чекають” І. Драча 34 рази повторюється звук [т]) [5, с. 81]. Як бачимо, повтори звуків [с] і [т] виступають своєрідним звуковим акомпанементом до змісту, впливаючи на його довершеність.

Як уже зазначалось, поширеними є тавтологічні повтори, джерелом яких є народнорозмовне мовлення. Такі контактні повтори в художній тканині тексту можуть становити цілі експресивні комплекси (тавтологічні сполуки використано для того, щоб підсилити глибину людських відчуттів). Т. Беценко виділяє найпоширеніші моделі, за якими будуються однокореневі тавтологічні конструкції. Такі конструкції ми можемо підтвердити прикладами із поезії І. Драча, класифікуючи їх за Т. Беценко.

Іменник + прикметник: *жага жагуча* [5, с. 264], *повна повня* [5, с. 226], *дива дивові* [5, с. 345], *світу світлому* [5, с. 345]. Цей різновид сполук ще іменують тавтологічним епітетом.

Сполуки однокоренових присудка і додатка у знахідному відмінку: *крило відкрили* [5, с. 264], *шумить шумовицю* [5, с. 82], *крила розкляли* [5, с. 86], *засвічу свічу* [5, с. 157], *листя листати* [5, с. 544], *вік вікувати* [5, с. 244].

Сполука присудка з іменником в орудному відмінку показова тим, що є прикладом переосмислення синтаксичної функції у ході розвитку мови і переходу “з категорії власне граматичної в категорію стилістичну: те, що зараз уявляється засобом підсилення значення”. Наприклад орудний способу дії “використовуються з функцією уточнення, конкретизації та обмеження дієслівної ознаки”: *крикне криком* [5, с. 286], *криком кричу* [5, с. 131].

Сполуки дієслів з однокореновими іменниками, однокореновими виступають дієслово-дія та іменник-діяч: *шерхоче шерет* [5, с. 73], *бджолята забджолили* [5, с. 174].

Такі тавтологічні сполуки, як: *іскри-іскрища* [5, с. 82], *цвіт-медоцвіт* [5, с. 83], *ліс-переліс* [5, с. 85], *ясно-ясно* [5, с. 39], *сини-синочки* [5, с. 115], *видива-дива* [5, с. 190] переважно функціонують у народній творчості, а під її впливом – і в поетичних текстах. Завдання тавтології – затримати увагу на сказаному, увиразнити його, посилити емоційність і ритмічність мови: *А я з провинною-виною ховаюсь під джмелиним оком...* [5, с. 566].

Отже у ході дослідження можна зробити висновок, що важливим елементом структури художнього тексту є повтор. Проаналізувавши повтори в поезії І. Драча, констатуємо, що письменник широко використовує цей засіб.

Розглянувши повтори у збірці поетичних текстів “Берло” І. Драча, виявили, що переважають дієслівні та іменникові повтори, що виконують важливу текстотвірну функцію, а також творять численні стилістичні фігури, серед яких у збірці домінують асонанс, алітерація, тавтологія.

Все це підтверджує слова А. Ткаченка про І. Драча як “відчайдушного реформатора та новатора у сфері поезики”, адже для “художника не існує скнутих норм. Він — норма сам, він сам в своєму стилі...” [9, с. 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навчальний посібник / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Бекетова О.В. Фігури повтору та організаційні форми аргументації в текстах публічної мови (на матеріалі німецької мови) / О.В. Бекетова // Мовознавство. – № 4-5. – 1997. – С. 32-37.
3. Беценко Т. Тавтологія в українських народних думках / Т. Беценко // Українське мовознавство. – №30. – 2004. – С. 209-214.
4. Волинський П.К. Основи теорії літератури / П.К. Волинський – К.: Радянська школа, 1962. – 351 с.
5. Драч І.Ф. Берло: Книга поезій / Передм. І.М. Дзюби / І.Ф. Драч. – К.: Грамота, 2007. – 912 с.
6. Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С. Дудик. – К.: Академія, 2005. – 368 с.
7. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
8. Синиця І.А. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту / І.А. Синиця // Мовознавство. – № 2-3. – 1994. – С. 56-60.
9. Ткаченко А.О. Художній світ Івана Драча / А.О Ткаченко. – К.: Знання, 1992. – 48 с.
10. Федорів Я. Звуковий повтор як засіб впливу на слухача в ораторському дискурсі [Текст] / Я. Федорів // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка Сер. Мовознавство / редкол.: Д.Г. Бучко, В.І. Карaban, В.В. Левицький, В.В. Німчук та ін. – Тернопіль: ТНПУ, 2006 – Вип. 2(16) – С. 45-51.

Волошин І.

Науковий керівник – асист. Наливайко М.

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ТВОРІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «ДВНАДЦЯТЬ, АБО ВИХОВАННЯ ЖІНКИ В УМОВАХ, НЕ ПРИДАТНИХ ДО ЖИТТЯ»

Односкладні речення як синтаксичні конструкції існують давно, у слов'янські мови вони, за дослідженнями науковців, прийшли ще з мови індоевропейської [5, с.144]. Формування їх як окремого типу синтаксичних конструкцій відбувалося паралельно з двоскладними реченнями. Як зазначає О.С.Мельничук, односкладні речення є спеціальною формальною категорією, яка з'явилась одночасно з категорією двоскладних речень в результаті розвитку і формальної диференціації первісних, граматично не оформлених речень [5, с.144].

Незважаючи на давню історію, велику кількість присвячених їм праць односкладні речення, зауважує В.М. Брицин, залишаються найменш вивченими серед інших реченневих об'єктів [2, с.81]. У їхньому тлумаченні спостерігаються значні розбіжності не тільки серед представників різних мовознавчих напрямків, але й в працях, які ґрунтуються на однакових вихідних принципах аналізу синтаксичних явищ, зокрема в дослідженнях семантико-синтаксичного спрямування.

Історія односкладних речень цікавила багатьох дослідників як у минулому столітті, так і в наші дні. О.О. Шахматов, порівнюючи односкладні речення, залишив відкритим питання про те, які з них виникли раніше [7, с.31]. Існування в мові односкладних речень учений пояснює фактом мовного збігу в одному члені речення суб'єкта та предиката комунікації і таким чином